daniy-lingvistik transformatsiyalardan foydalanishga majbur bo‘lib, bu frazeologik birliklarning funksional moslashuviga olib keladi.

Parallel korpus asosida olib borilgan tahlilning muhim afzalligi shundaki, u frazeologik birliklarning lisoniy naqshlarini tizimli ravishda aniqlash, ularning kontekstual qo‘llanishini baholash hamda tarjima variantlarini o‘zaro qiyoslash imkonini berdi [5]. Korpus ma’lumotlari asosida aniqlangan takrorlanuvchi tarjima strategiyalari frazeologik birliklarning tarjimada qanday qonuniyatlar asosida o‘zgarishini empirik dalillar bilan asoslashga xizmat qildi. Shu jihatdan parallel korpus frazeologik birliklarning semantik, sintaktik va funksional xususiyatlarini kompleks o‘rganishda samarali tahliliy vosita ekanini tasdiqlaydi. Tahlil ko‘rsatdiki, frazeologik birliklarning parallel korpusda o‘rganilishi bir qator lingvistik xususiyatlarni aniqlashga yordam berdi:

Xulosa. Ushbu maqola badiiy matnlarda frazeologik birliklarni parallel korpus yordamida chuqur lingvistik tahlil qilishning samaradorligini aniq tasdiqlaydi. Parallel korpus yondashuvi frazeologik birliklarning ma’no, sintaktik struktura, funksional va madaniy xususiyatlarini tizimli va qiyosiy asosda o‘rganish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, frazeologik birliklarning tilaro tarjimasi jarayonida semantik yo‘qotishlar, madaniy tafovutlar va struktura jihatidagi transformatsiyalar yuzaga keladi. Shu bilan birga, tahlil frazeologik birliklarning kontekstual qo‘llanilishi, idiomatikligi va muallif individual uslubini ifodalashdagi rolini ham ochib beradi. Bu esa tilshunoslik, tarjimashunoslik va korpuslingvistika sohalarida frazeologik birliklarni chuqur o‘rganish va tarjimada yuzaga keladigan murakkabliklarni ilmiy asosda izohlash uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, tilaro madaniy tafovutlar va semantik transformatsiyalarning sistematik tahlili orqali sohada yangi ilmiy izlanishlar, metodik yondashuvlar va tarjima strategiyalarini ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Isroilova Mohigul Akramovna, Rasulova Gulshoda Doniyor qizi. (2024). Badiiy asarlarda qo‘llangan frazeologizmlarning funksional-semantik xususiyatlari (Bahodir Xudoyberganov. badiiy til misolida). Tadqiqotlar. uz, 40(4), 183–185-betlar.

(2). Далиева М. Advanced paradigms in corpus-focused discourse examination of written language. Лингвоспектр, 2(2), 2024, 5–10 p.

(3). O.Karimova, N.Sobirova. Muqim frazeologik birliklar tarjimasining o‘ziga xosliklari. “Tamaddun nuri” jurnali, 1(64), 2025, 214–217-betlar.

(4). O.Karimova, N.Sobirova. Muqim frazeologik birliklar tarjimasining o‘ziga xosliklari. “Tamaddun nuri” jurnali, 1(64), 2025, 214–217-betlar.

(5). O‘ngboyev R. “Yusufbek” dostonida qo‘llangan frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari. Modern Science and Research, 4(5), 2025, p. 1307–1310.

Urazbaev Zaman Jumabaevich (QQDU qoshidagi 1-akademik litsey o‘qituvchisi)

MAQOLLARNI KOGNITIV VA ETNOLINGVISTIK TAHLIL QILISH MASALALARI

Annotatsiya. *Maqolada maqollar dunyoni idrok etishning etnomadaniy modellarini shakllantirish jarayonlarini aks ettiruvchi murakkab kognitiv tuzilmalar sifatida ko‘rib chiqiladi. Etnolingvistik omillar – madaniy xotira, tarixiy sharoit, ramziy tasavvurlar, xo‘jalik yuritish tarzi va ijtimoiy me’yorlar maqollarning mazmuni, obrazliligi va semantik tuzilishini qanday belgilashiga alohida e’tibor qaratilgan. Ilmiy va o‘quv amaliyotida kognitiv-etnolingvistik yondashuvdan foydalanish zarurligini alohida ta’kidlash joiz, chunki u maqollarning tabiatini chuqurroq tushunish, ularning yashirin ma’no qatlamlarini ochish va ulardan o‘quvchilarning madaniy va kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish uchun foydalanish imkonini beradi.*

Kalit so‘zlar*: maqol, kognitiv strukturalar, etnolingvistika, mentalitet, madaniy xotira, dunyoqarash, konseptualizatsiya.*

Уразбаева Замана Жумабаевича (преподаватель академического лицея № 1 при КГУ)

ВОПРОСЫ КОГНИТИВНОГО И ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ПОСЛОВИЦ

Аннотация. *В статье рассматриваются пословицы как сложные когнитивные образования, отражающие процессы концептуализации опыта и формирование этнокультурных моделей восприятия мира. Особое внимание уделено тому, каким образом этнолингвистические факторы — культурная память, исторические условия, символические представления, хозяйственный уклад и социальные нормы – определяют содержание, образность и смысловые структуры пословиц. Автор подчёркивает необходимость использования когнитивно-этнолингвистического подхода в на-*

учной и учебной практике, поскольку он позволяет глубже понять природу пословиц, раскрыть их скрытые смысловые слои и использовать их для развития культурной и когнитивной компетентности обучающихся.

Ключевые слова: *пословица, когнитивные структуры, этнолингвистика, ментальность, культурная память, мировидение, концептуализация.*

Urazbaev Zaman Jumabaevich (Teacher of Academic Lyceum № 1 under KSU)

ISSUES OF COGNITIVE AND ETHNOLINGUISTIC ANALYSIS OF PROVERBS

Annotation. *The article examines proverbs as complex cognitive formations that reflect the processes of experience conceptualization and the formation of ethnocultural models of world perception. Special attention was paid to how ethnolinguistic factors– cultural memory, historical conditions, symbolic representations, economic structure, and social norms – determine the content, imagery, and semantic structures of proverbs. The author emphasizes the necessity of using a cognitive-ethnolinguistic approach in scientific and educational practice, as it allows for a deeper understanding of the nature of proverbs, revealing their hidden semantic layers, and using them to develop students' cultural and cognitive competence.*

Keywords: *proverb, cognitive structures, ethnolinguistics, mentality, cultural memory, worldview, conceptualization.*

Kirish. Xalq maqollari qadimdan xalq donishmandligining qisqa formulasi sifatida hayotiy tajribani ixcham, ammo ifodali yetkazib berish vazifasini bajargan. Biroq kognitiv tilshunoslik va etnolingvistikaning rivojlanishi maqollarda nafaqat badiiy-folklor elementlari, balki milliy dunyoqarashni aks ettiruvchi konseptlarning murakkab koʻp qatlamli tizimini koʻrish imkonini berdi. Maqollarning har bir obrazli detali, har bir metaforasi va har bir mantiqiy konstruksiyasi etnos taraqqiyotining oʻziga xos shart-sharoitlaridan kelib chiqadi. Shunday qilib, maqollarni oʻrganish muqarrar ravishda struktur-lingvistik tahlil doirasidan tashqariga chiqadi va ma'lum bir xalqqa xos boʻlgan aqliy faoliyatning kognitiv mexanizmlarini, uning dunyoqarashini shakllantirgan madaniy va ijtimoiy sharoitlarni hisobga olgan holda yondashuvni talab qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Maqollar nafaqat axborotni saqlashning belgili shakli, balki voqelikni modellashtirish vositasi hamdir. Ular orqali sabab-oqibat aloqalari, me'yoriy koʻrsatmalar, etnomadaniy qadriyatlar va xulq-atvor modellari qayd etiladi. Ular nafaqat tilni, balki xalqning ma'naviy tajribasini ham saqlagan holda bilimlarning avloddan avlodga oʻtishini ta'minlaydigan oʻziga xos «mikromatnlar»dir. Shuning uchun ham maqollarni kognitiv va etnolingvistik tahlil qilish ham ilmiy, ham pedagogik amaliyotda alohida ahamiyat kasb etadi.

Naql va maqollar xalq ogʻzaki ijodining eng qadimiy va mazmunan serqirra janrlaridan biridir. Ular asrlar davomida xalqning turmush tajribasini, ijtimoiy kuzatuvlarini va axloqiy qadriyatlarini ixcham shaklda ifodalab kelgan [2].

Naql va maqollar nutqiy jarayonda faqatgina badiiy ifoda vositasi emas, balki muloqotda pragmatik birlik sifatida ham xizmat qiladi [3]. Shu bois maqollarni pragmatik, etnolingvistik jihatdan oʻrganish ularning jamiyatdagi ijtimoiy va kommunikativ funksiyalarini ochib beradi.

Tahlil va natijalar. Maqollar murakkab aqliy faoliyat natijasi boʻlib, uning davomida toʻplangan tajriba umumlashtiriladi, uning eng muhim elementlari ajratiladi va yuqori darajadagi universallikka ega boʻlgan xulosa shakllantiriladi. Maqollarning kognitiv mohiyati shundaki, ular aniq va mavhum, tajribaviy va baholovchi, individual va jamoaviy narsalarni yagona semantik konstruksiyaga bogʻlaydi. Ularning fikr-mulohazalari nafaqat tavsifiy, balki talqin xususiyatiga ham ega boʻlgan konseptual ma'lumotlarga boy [1]. Inson maqolni idrok etar ekan, mehnat, oʻzaro munosabatlar, tabiat, inson xarakteri yoki hayotiy sharoitlar haqidagi tasavvurlar boʻlsin, tegishli kognitiv sxemalarni muqarrar ravishda faollashtiradi.

Maqollarning kognitiv tabiatidagi eng muhim jihatlardan biri ularning murakkab mulohazalarni ixcham shaklga "yigʻish" qobiliyatidir. Bu kognitiv tarzda bir joyga so'zlarni yig'ish maqolni oson eslab qolish va uzatish uchun qulay qiladi. Maqol batafsil tushuntirishni talab qilmaydi, chunki uning ma'nosi til egalarining ongida allaqachon mustahkamlangan jamoaviy bilimlar, dunyoqarash va madaniy modellarga tayanadi [4]. Shu ma'noda maqol shunchaki til belgisi emas, balki mantiqiy fikrlash, hissiy baholash va madaniy kod elementlarini oʻz ichiga olgan oʻziga xos kognitiv matritsadir.

Maqollarning shakllanishiga asos boʻlgan etnolingvistik omillar qatorida asrlar davomida shakllangan chuqur madaniy tizim yotadi. Maqollarning obrazliligi, ramziyligi, mantiqiyligi xalqning tarixiy tajribasi, xoʻjalik yuritish tarzi, ijtimoiy munosabatlari, ma'naviy tasavvurlari bilan bogʻliq. Maqollar madaniyatning oʻziga xos koʻzgusiga aylanib, uning barqaror elementlarini: tabiatga munosabat, jamiyat tuzilishi,

shaxslararo munosabatlarning qadriyatlari, xatti-harakatlarning o‘ziga xos namunalari va g‘oyalarini aks ettiradi. Madaniy o‘ziga xoslik xalq o‘z fikrini ifodalash uchun tanlaydigan obrazlarda yaqqol namoyon bo‘ladi.

Hayoti dehqonchilik bilan bog‘liq bo‘lgan etnoslarda *tuproq, o‘simlik, yetilish, yorug‘lik, suv* obrazlari hukmronlik qiladi. Cho‘ponlik an’anasiga ega bo‘lgan xalqlar uchun *yo‘l, dasht, chorva, yilqi va ko‘chmanchilik* sharoitlari tipik obrazlar hisoblanadi. Dengiz madaniyatlari *shamol, to‘lqin, kema va ufq* ramzlari bilan to‘yingan. Maqollardagi bu obrazlar metaforik langar vazifasini bajaradi, ular tufayli kognitiv sxemalar tilda mustahkamlanadi.

Maqollarning etnolingvistik tabiatining ajralmas qismi mifologik tasavvurlar va an’anaviy e’tiqodlarning ta’siridir. Ko‘pgina maqollarda hayvonlar, tabiat hodisalari yoki uy-ro‘zg‘or buyumlari ma’lum ma’naviy yukka ega bo‘lgan ramzlar sifatida ishlatiladi. Bo‘ri, tulki, ayiq, olov, suv, non – bularning barchasi nafaqat moddiy dunyo elementlari, balki mifologik ongga ildiz otgan barqaror assotsiatsiyalarga ega bo‘lgan belgilar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu maqolga nafaqat ratsional, balki hissiy-ramziy tartibdagi ma’lumotni yetkazish imkonini beradi.

Nihoyat, maqollar jamoa hayotini tartibga soluvchi ijtimoiy me’yorlar ta’sirida shakllanadi. Ularda oila, farzand tarbiyasi, avlodlar o‘rtasidagi munosabatlar, axloqiy tanlov va mas’uliyat bilan bog‘liq qadriyatlar aks etadi. Maqol bu o‘rinda ijtimoiy tartibga solish vositasi hamda to‘g‘ri va noto‘g‘ri, halol va harom, sharafli va sharmandali haqidagi an’anaviy tasavvurlarni yetkazish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shunday qilib, etnolingvistik omillar maqollar tug‘iladigan va mavjud bo‘ladigan madaniy matritsani yaratadi.

Maqollarni kognitiv-etnolingvistik tahlil qilish katta uslubiy salohiyatga ega, chunki bu maqollarni statik folklor materiali sifatida emas, balki tafakkurni shakllantirishning dinamik vositasi sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi. Ta’lim amaliyotida maqollarga murojaat qilish o‘quvchilarda tilni madaniy kontekstda idrok etish, til shakllari va mental tuzilmalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday tahlil dunyoqarashni kengaytirishga, fon bilimlarini boyitishga va matnning ramziy mazmunini talqin qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Ta’limda maqollardan foydalanish ma’noviy aloqalarni aniqlash, xulosalar chiqarish va hodisalarni sabab-oqibat nuqtai nazaridan ko‘rib chiqish qobiliyati bilan bog‘liq kognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, maqollar bilan ishlash hissiy intellektni rivojlantirishga yordam beradi, chunki maqollarning aksariyati axloqiy va ijtimoiy ko‘rsatmalarni aks ettiruvchi baholovchi componentlarni o‘z ichiga oladi. Maqollarni tahlil qilish orqali o‘quvchi xalq madaniyati bilan tanishadi, uning qadriyatlarini o‘zlashtiradi va boshqa jamoalarning mental xususiyatlarini tushunishni o‘rganadi.

Maqollarning metodik roli yana shundaki, ular o‘qituvchiga lingvistik materialni madaniyatshunoslik materiali bilan birlashtirish, o‘qitishga integrativ yondashuvni yaratish imkonini beradi. Maqol til hodisalarining shunchaki tasviri emas, balki mentallik, ramziylik, obrazlilik va madaniy an’analarni tahlil qilish uchun to‘laqonli manbaga aylanadi. Shu tufayli ta’lim jarayoni fanlararo xususiyat kasb etadi va ta’lim oluvchilarda tilni madaniyatning bir qismi sifatida chuqur tushunishni shakllantiradi.

Maqollar inson tafakkurining kognitiv mexanizmlari va xalqning etnolingvistik xususiyatlarini birlashtirgan noyob hodisadir. Ular madaniy xotiraning barqaror elementlarini qayd etadi, dunyoni konseptuallashtirish usullarini aks ettiradi va ijtimoiy ahamiyatga ega bilimlarni uzatishning muhim vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Maqollarning kognitiv tabiati ularning universalligi va uzoq umr ko‘rish qobiliyatini ta’minlaydi, etnolingvistik omillar esa ularga etnos hayotining tarixiy, madaniy va ijtimoiy sharoitlari bilan bog‘liq o‘ziga xoslikni beradi.

Xulosa. Kognitiv va etnolingvistik jihatlarni birgalikda ko‘rib chiqish maqollarning mohiyatini chuqurroq anglash va ularning ilmiy-uslubiy manba sifatidagi imkoniyatlarini ochib berish imkonini beradi. Maqollar folklorning shunchaki bezak elementi emas, balki madaniy, intellektual va axloqiy ko‘rsatmalarni shakllantirishga qodir to‘laqonli kognitiv tizim bo‘lib chiqadi. Ularni o‘rganish nafaqat tilshunoslar, balki pedagoglar, madaniyatshunoslar va boshqalar uchun ham dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Бартминьский Ежи. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике [пер. с пол.]. Ежи Бартминьский [сост. и отв. ред. С.М.Толстая]. Москва, “Индрик”, 2005, 527 с.

(2). Dal’V. Пословицы русского народа. Moskva, 1862.

(3). Grice H.P. Logic and Conversation. In Cole, P., & Morgan, J. (eds.), Syntax and Semantics (Vol. 3). Academic Press (1975).

(4). Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём. М., 2004.
(5). Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. В.Н.Телия. Москва, "Языки рус. культуры", 1996.

Yo'ldosheva Charos Ollayor qizi (Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Ingliz tili va adabiyoti" kafedrasi tayanch doktoranti)

COCA KORPUSIDA FLORA VA FAUNA NOMLARI BILAN BOG'LIQ BO'LGAN FRAZEOLOGIZMLARNING SEMANTIK VA FUNKSIONAL TAHLILI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz tilidagi flora va fauna nomlari bilan bog'liq frazeologizmlar COCA korpusi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ularning zamonaviy ingliz tilidagi qo'llanilishi hamda semantik va funksional xususiyatlari yoritiladi. Natijalar hayvon nomlari bilan bog'liq frazeologizmlar o'simlik nomlariga nisbatan ko'proq ekanini, hayvon obrazlari inson xulq-atvori va his-tuyg'ularini ifodalashda muhim rol o'ynashini, flora bilan bog'liq frazeologizmlar esa, asosan, jarayon va rivojlanish ma'nolarini anglatishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *flora, fauna, frazeologizm, frazeologik birliklar, COCA korpusi, metafora, chastota, korpus lingvistikasi.*

Юлдошева Чарос Оллаёр кизи (докторант, PhD, кафедра английского языка и литературы, Ургенчский государственный университет имени Абу Райхана Беруний)

СЕМАНТИЧЕСКИЙ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИДИОМ С НАЗВАНИЯМИ ФЛОРЫ И ФАУНЫ В КОРПУСЕ COCA

Аннотация. *В статье проводится анализ фразеологических единиц, связанных с наименованиями флоры и фауны в английском языке, на материале корпуса современного американского английского языка COCA. Рассматриваются особенности их употребления в современном английском языке, а также их семантические и функциональные характеристики. Результаты исследования показывают, что фразеологизмы с компонентами, обозначающими животных, встречаются чаще, чем фразеологизмы с названиями растений. Образы животных играют важную роль в выражении поведения, эмоций и отношений человека, тогда как фразеологические единицы, связанные с флорой, преимущественно отражают значения процессов и развития.*

Ключевые слова: *идиомы флоры, идиомы фауны, COCA, метафора, частотность, корпусная лингвистика.*

Yuldosheva Charos Ollayor kizi (PhD, student, Department of English Language and Literature, Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni)

SEMANTIC AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF IDIOMS CONTAINING FLORA AND FAUNA NAMES IN THE COCA CORPUS

Annotation *This article analyzes phraseological units related to flora and fauna in the English language based on the Corpus of Contemporary American English (COCA). The study examines their usage in modern English as well as their semantic and functional characteristics. The findings demonstrate that phraseological units containing animal names are more frequent than those involving plant names. Animal imagery plays a significant role in expressing human behavior, emotions, and attitudes, whereas phraseological units related to flora predominantly convey meanings associated with processes and deve+lopment.*

Keywords*: flora idioms, fauna idioms, COCA, frequency, metaphor, corpus linguistics.*

Kirish. Til inson tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotining eng muhim ifoda manbasidir. Til tizimining eng boy qatlamlaridan biri – bu frazeologizmlar bo'lib, ular xalqning ko'p asrlik tajribasi, dunyoqarashi va madaniyatini o'zida mujassam etadi. Frazeologik birliklar tilda tayyor ma'no birligi sifatida shakllangan bolib, har bir xalqning o'ziga xos obrazli tafakkur tarzini aks ettiradi. Shu boisdan ham, frazeologizmlar tilshunoslikda nafaqat leksik-semantik tizimning, balki madaniy-milliy qadriyatlarning ham muhim ko'rsatkichi hisoblanadi.

Flora va fauna nomlari bilan qo'llaniladigan frazeologizmlar o'ziga xos qurilishga ega hisoblanadi. Chunki, o'simlik va hayvonot dunyosi insonlarning o'z his-tuyg'ulari, fikr-mulohazalarini obrazli tarzda ifoda eta oladilar. Masalan, ingliz tilidagi *busy as a bee, a snake in the grass va beat around the bush* kabi frazeologizmlar hayvon yoki o'simlik obrazlari orqali inson xulq-atvori, ruhiy holati yoki ijtimoiy holatlarini aks ettiradi. Bu kabi frazeologizmlar xalqning tabiatga bo'lgan munosabatini, shuningdek, madaniy stereotiplarini ochib beradi.